Ledare, dirigent, pedagog

En litteraturstudie om körledarens roller i arbetet med församlingens barnkör

Martina Brunell 8985
S-KM25 Skriftligt arbete
Januari 2022
Utbildningsprogrammet för kyrkomusik
Sibelius-Akademin vid Konstuniversitetet

Titel	**Sidantal**
Ledare, dirigent, pedagog: En litteraturstudie om körledarens roller i arbetet med församlingens barnkör	30
Författare	**Termin**
Martina Brunell	Våren 2022
Avdelning Kyrkomusik	

I detta arbete har jag fördjupat mig i barnkörledarens roller och vilka egenskaper eller arbetsfärdigheter som kan krävas av den som arbetar med församlingens barnkör inom Borgå stift. Syftet med detta arbete är att studera barnkörledarens olika roller och vilka utmärkande kvaliteter som kan komma till nytta i arbetet med församlingens barnkör. Syftet kan nedbrytas i följande forskningsfrågor: (1) Vilka olika roller har körledaren i arbetet med församlingens barnkör? (2) Vilka utmärkande kvaliteter är önskvärda för församlingens barnkörledare? (3) Vilken är barnkörledarens roll i förhållande till barnkörens och församlingens musikaliska behov?

Arbetet är en litteraturstudie där jag med hermeneutiskt förhållningssätt granskat material som barnkörslitteratur och metodböcker. Förförståelse om körledarens tre roller *ledare*, *dirigent* och *pedagog* ligger som grund för analys av materialet. Förankringen till Borgå stift kommer fram genom att spegla teorierna med Borgå stifts musikstrategi (2012) och en kartläggning av det finlandssvenska körfältet från 2014.

Uppgiften att vara körledare är komplex, och körledaren behöver använda sig av flera olika roller i sitt arbete med barnkör. De tre huvudrollerna kan anses vara dirigent, pedagog och ledare. Alla dessa tre roller är viktiga ur körsångarens perspektiv. Körledarskapet sammankopplar både ledaren, pedagogen och dirigenten med ett administrativt, socialt och konstnärligt ledarskap. Pedagogrollen kan bli särskilt betydelsefull i arbetet med församlingens barnkör.

Som körledare för församlingens barnkör kan man få vara med om värdefulla samtal kring viktiga livsteman. Körledaren kan komma att hjälpa barnet i sin personliga utveckling och genom barnkörens musikfostrande verksamhet kan körledaren komma att stödja sångaren också på ett andligt plan.

Barnkören kan berika församlingens gudstjänstliv musikaliskt och barnkören kan engagera sådana människor som inte annars skulle komma med i församlingens gemenskap. Barnkören kan vara en grogrund för församlingens övriga eller framtida musikverksamhet.

Nyckelord
Barnkörer, kördirigering, körsång, finlandssvenskar, ledarskap, musikpedagogik, kyrkans barnverksamhet

Datum för plagiatgranskning
10.2.2022 Peter Peitsalo

Innehåll

1. INLEDNING 4
1.1 BAKGRUND 4
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR 5
1.3 TEORETISKT RAMVERK 6
1.4 FÖRFÖRSTÅELSE OCH CENTRALA BEGREPP 8
1.5 MATERIAL OCH METOD 9

2. BARNKÖREN I FÖRSAMLINGEN 12
2.1 BARNKÖREN 12
2.2 BARNRÖSTEN I KÖREN 14
2.3 BARNKÖR OCH FÖRSAMLING 16
2.4 BARNSÅNGER OCH BARNKÖRSREPERTOAR 18

3. LEDARE, DIRIGENT, PEDAGOG 20
3.1 BARNKÖRLEDAREN SOM ROLLINNEHAVARE 20
3.2 LEDAREN 20
3.3 DIRIGENTEN 22
3.4 PEDAGOGEN 23

4. SLUTSATSER OCH DISKUSSION 25
4.1 SLUTSATSER 25
4.2 DISKUSSION 27

KÄLLOR OCH LITTERATUR 29

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Att leda kör är en förunderlig uppgift. Vilken annan musiker än dirigenten jobbar med ett levande instrument? Ett instrument som består av tänkande individer med olika känslor, erfarenheter, behov, önskemål och personligheter. Lägg ännu till ordet barn framför och resultatet blir ett instrument som består av alldeles oförstörda röster som får inleda sin utvecklingsfärd i musikens värld. Vilka möjligheter ett sådant instrument kan erbjuda!

Den som jobbar med människor behöver många olika färdigheter och framförallt kunna anpassa sig i olika situationer och efter olika omständigheter. Inom kören finns det otaligt många människorelationer, både mellan körsångare och relationer till körledaren. Det förekommer lika många musikaliska utvecklingsstigar som det finns röster! Körledarens verktygsback behöver verkligen vara välutrustad för att kunna bemöta alla sångare och deras behov och för att kunna traktera sitt instrument så optimalt som möjligt.

Som körledare har jag upplevt att målet med en övning, en sång eller hela verksamheten kan variera mycket just för att man jobbar med ett levande instrument. Detta gäller inte minst med barn. Ibland är det ett kompisgräl som reds ut eller ett knä som plåstras om som tar sången till nya höjder. Alltid är det inte mina musikaliska dirigeringskunskaper som kommer i första rummet. För sångarna i barnkören kan det vara minst lika viktigt att körledaren delar ut glassarna rättvist efter en konsert. Det kan vara detta rättvisa handlande som gör att körledaren vinner körsångarnas förtroende och respekt.

Det är ju en fördel om flera kan dela på arbetsbördan kring en kör och bilda ett team där teammedlemmarna får fokusera på det den gör bäst. Så är tyvärr sällan fallet i församlingen, där kantorn ofta får axla flera roller i arbetet med barnkören. Jag vill studera barnkörsverksamheten inom Borgå stift[1] för att ta reda på vilka roller, egenskaper eller arbetsfärdigheter som kan krävas av den som arbetar med församlingens barnkör. Ledarstrategin är bunden till köridealet, och köridealet i sin tur beror på vad syftet med körsången är. Beroende på om syftet är integration, social samvaro, evangelisation, förverkligande av konstnärliga visioner, musikfostran eller barnvaktning förändras idealet för hur kören fungerar. Detta är orsaken till att jag valt att begränsa mig till

[1] Till Borgå stift hör församlingar i Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland som har svenskspråkig majoritet. Stiftet har 49 församlingar och ca 230 000 medlemmar.

barnkörsverksamheten inom Borgå stift, eftersom barnkörsverksamheten inom dessa församlingar kan tänkas ha liknande syfte och därmed också liknande kördeal.

På finlandssvenskt håll är barnkörernas framtid ett ytterst aktuellt ämne. Även om de flesta församlingar i Borgå stift har någon form av barn- och ungdomskörsverksamhet så är den ofta förhållandevis småskalig och inriktar sig främst på verksamhet för barn i lägre lågstadieåldern. Såväl antalet barnkörer som antalet sångare har minskat. Vad gäller ungdomskörsverksamhet i stiftet så råder det brist på såväl körer, sångare som ledare. (Kronqvist 2004, 65). Musikstrategin för Borgå stift (2012) ser det som oroväckande att såväl barnkörernas antal som deltagarantal i körerna har sjunkit. Enligt strategin är en av musikarbetets mest angelägna uppgifter att förbättra situationen gällande barnkörerna i stiftet. (Musikstrategi för Borgå stift 2012, 25.) Barnkörsarbetet i Borgå stift kan med andra ord idag ses som en oslipad pärla med stor utvecklingspotential. Detta är också en orsak varför jag vill lyfta fram detta tema.

Kraven på en körledare är många. Jag hoppas att jag med detta arbete skall komma att stärka min egen roll och öka mitt eget kunnande som körledare – speciellt i arbetet med barnkör. Jag hoppas med mitt arbete kunna belysa relevansen av att framtidens kantorer också utrustas till blivande körledare för församlingarnas barnkörer – dels för att vi i framtiden ska ha en blomstrande barnkörskultur, dels för att en blomstrande barnkör är grogrunden för annan kör- och musikverksamhet. Församlingens barnkör är viktig för sin egen skull, men också för att den fostrar framtidens kyrkosångare. Barn har rätt till en högklassig musikutbildning och kunnig körledare på samma sätt som andra åldersgrupper. Goda erfarenheter av församlingens musikarbete under barnaår gör det mera sannolikt att körsång blir en livslång hobby och att församlingens arbete upplevs som positivt och värdefullt. Barnkören kan därför vara ett sätt att involvera hela familjen i församlingens verksamhet.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med detta arbete är att studera barnkörledarens olika roller i arbetet med församlingens barnkör. Jag vill ta reda på vilka utmärkande kvaliteter och roller som kan komma till nytta i arbetet med församlingens barnkör. Syftet kan nedbrytas i följande forskningsfrågor:

- Vilka olika roller har körledaren i arbetet med församlingens barnkör?

- Vilka utmärkande kvaliteter är önskvärda för församlingens barnkörledare?
- Vilken är barnkörledarens roll i förhållande till barnkörens och församlingens musikaliska behov?

1.3 Teoretiskt ramverk

Körledarens roll och ledarskap har varit utgångspunkten för flera forskningsansatser, men oftast då gällande körverksamhet med professionella ambitioner eller vuxenkör. Barnkören har fått förvånansvärt lite utrymme på forskningsarenan, och i min studie vill jag tillföra barnkörs- och församlingsaspekten till den kunskap och till de teorier som redan finns och konkretisera vad detta kan innebära för en körledare i en finlandssvensk församling i Borgå stift.

Pia Bygdéus har i sin doktorsavhandling ställt körledarpraktiken bland barn- och ungdomskörer i fokus. Bygdéus doktorsavhandling *Medierande verktyg i körledarpraktik – en studie av arbetssätt och handling i körledning med barn och unga* (2015) visar att rollen som körledare är komplex och att körledaren behöver använda sig av flera olika roller. Bygdéus har i sin kvalitativa forskning observerat fyra körledare i deras arbete med barn- och ungdomskörer och fann åtta arbetssätt som kan kategoriseras som fysiska respektive psykologiska verktyg. De åtta kategorierna av arbetssätt är 1) lyssnande attityd, 2) prövande metoder, 3) musikaliska rutiner, 4) förebildande, 5) koncentrerade uttryck, 6) reflektion i praktiken, 7) historieberättande, 8) målbilder. (Bygdéus 2015.)

Ledarskap har också varit temat för Bygdéus tidigare forskningsansatser: *Ledarskap – sett ur körpedagogens perspektiv,* C-uppsats (2000) och *Hur definierar och avgränsar körledare sitt ledarskap ur ett professionsperspektiv?*, D-uppsats (2006). I den förstnämnda studien med 37 korister identifierade Bygdéus följande önskvärda egenskaper hos körledaren: musikalisk, skicklig, kunna locka fram det bästa, god pianist, arrangör, tydlig, saklig, ödmjuk, förmåga att genomföra, envis, noggrann, entusiastisk, hängiven, humor, vara glad, naturlig auktoritet, seriös, lugn, lyhörd, tålamod, utveckla, ledartalang, ha kontroll, ärlig, mänsklig, självdistans, kamratskap, kunna omsätta idéer. Den senare studien med tre körledare visar att ledarskap i kör sammankopplar både ledaren, pedagogen och dirigenten med ett administrativt, socialt och konstnärligt ledarskap. Det innebär en modell med sammanlagt sex aspekter av ledarskapet. (Bygdéus 2015, 67–68.)

Malin Strömdahl Sherman har i sitt examensarbete (2015) studerat kördirigentens olika roller, och Shermans definitioner och resultat ligger som grund för detta arbete. Det är samma tre roller inom kördirigentens yrkesroll som jag lyfter fram och som utgör min förförståelse: dirigent, körpedagog och ledare. Undersökningen genomfördes genom en enkät där 651 sångare från 31 olika körer rangordnade nio egenskaper eller förmågor som kunde hänföras till dessa tre roller (tre egenskaper eller förmågor för varje roll). Alla sångare var dock över 18 år, så barnkörsångarna var inte representerade i undersökningen.

Shermans undersökning visade att koristerna, oavsett nivå, ansåg att alla tre rollerna var viktiga. Dirigentrollen ansågs vara viktigare ju längre koristen sjungit i kör eller ju mer musikutbildning hen hade. De egenskaper eller förmågor som koristerna prioriterade högst var 1) kördirigentens förmåga att kunna höra musikaliska problem och hitta pedagogiska lösningar för att korrigera dem, 2) att kördirigenten har en god musikalisk och teknisk kunskap inom dirigering, piano och sång, 3) att kördirigenten är karismatisk och entusiasmerande. De professionella körsångarna i studien prioriterade dock dirigentrollen högre än de andra respondenterna gjorde, och ansåg att det allra viktigaste är att dirigenten har en stark konstnärlig vision och kan förmedla sin tolkning till kören. Sherman sammanfattar att kördirigentens yrkesroll är mångfacetterad och kräver ett kunnande på flera olika områden. (Sherman 2015).

På uppdrag av Svenska kulturfonden har Hanna Kronqvist kartlagt det finlandssvenska körfältet, *Körsång i Svenskfinland – en kartläggning* (2014). Kartläggningen har en allmänkulturell vinkling och tar inte ställning till kvalitativa eller resultatbaserade aspekter av körlivet. Syftet med kartläggningen är tvåfaldigt. Å ena sidan undersöker Kronqvist hur situationen ser ut bland de finlandssvenska körerna: vilka aktörerna är och hur verksamheten är utformad. Å andra sidan lyfter hon fram svårigheter och utmaningar och kommer med åtgärdande förslag som kunde vara till nytta för den finlandssvenska körkulturen. Kronqvists undersökning visar på att församlingarna spelar en viktig roll i det finlandssvenska körlivet. Kartläggningen visar att av de totalt ca 360 verksamma körerna var 165 körer knutna till församling. En särskild stor andel av landets svenskspråkiga barnkörer verkade i församlingarnas regi, 45 av 68 barnkörer. (Kronqvist 2014, 32–38).

När det gäller utmaningar och svårigheter var det speciellt två teman som trädde fram i Kronqvists diskussioner med olika aktörer. Det första temat gäller barn- och ungdomskörer och det andra olika former av utbildning. På basen av

kartläggningsmaterialet sammanställdes utvecklingsförslag som omfattar 14 punkter. Tre av dessa punkter berör specifikt barn- och ungdomskörer. Kronqvist önskar se körperioder som ett samarbete mellan musikinstituten och övriga institutioner för att återinföra och upprätthålla körsången inom dessa institutioner. Kronqvist efterlyser också stödpaket riktat till skolor för startande av skolkörer och en samlad, lättillgänglig repertoarbank för lärare och barn-/ungdomskörledare. (Kronqvist 2014, 6–7, 94).

Idag kan man se att det på punkten som gäller skolkörer initierats till förändring på ett sätt som Kronqvist efterlyste. Läsåret 2020–2021 startade projektet *Kör i skola* i Finlands svenska sång- och musikförbunds (fssmf) regi, i samarbete med DUNK (De Ungas Musikförbund i Svenskfinland r.f.) och Hem och Skola-föreningarna. Projektet strävar efter att starta upp till 30 nya skolkörer i Svenskfinland[2] för elever i årskurserna 3–6, tack vare bidrag från Svenska Kulturfonden. På ett litet geografiskt område som Svenskfinland kan man tänka sig att detta projekt också kan få positiva effekter för körkulturen inom Borgå stift, eller vara ett projekt som stiftet eller enskilda församlingar kunde hitta synergieffekter med.

1.4 Förförståelse och centrala begrepp

Min förförståelse ligger i att barnkörledaren kan speglas utifrån de tre rollerna *ledare*, *pedagog* och *dirigent,* och utgående från denna hypotes och förförståelse kommer jag att genom en hermeneutisk forskningsprocess (kap. 1.5) närma mig materialet. Förförståelsen bekräftas av tidigare forskningsresultat och dessa resultat kommer således att ligga som grund för studien. Jag strävar efter att tillföra en ny aspekt till den tidigare forskningen genom att teoretiskt applicera tidigare forskningsresultat gällande körledarens roller till församlingens barnkörsverksamhet. Detta sker genom att studera vad som karaktäriserar och är specifikt för församlingarnas barnkörer och sedan spegla det mot tidigare forskningsresultat som berör körledarens roller. Samtidigt speglar jag det mot hur barnkörsläget ser ut i Borgå stift idag, så som det beskrivs i Borgå stifts musikstrategi (2012) och i Kronqvists kartläggning av det finlandssvenska körfältet (2014).

[2] Svenskfinland är benämningen på de områden i Finland där landets svenskspråkiga befolkning huvudsakligen bor, d.v.s. Nyland, Åboland, Svenska Österbotten och i detta fall även Åland.

I arbetet har jag valt att generellt använda ordet körledare i betydelsen av en person som leder kör. Detta eftersom jag uppfattar det som det mest neutrala begreppet och med mest spännvidd. Körledning är också den svenska benämningen på det ämne som kan studeras vid Sibelius-Akademin. Körledare är således den generella benämningen, medan jag med *ledare* snarast åsyftar en ledarroll som med Shermans ord innebär ”egenskaper som är generella för ledare inom alla områden”. Enligt Svenska Akademins ordlista (1998) innebär det att vara *dirigent* att vara ”anförare för kör el. orkester o.d.”. Sherman sammanfattar dirigentrollen att innefatta musiktekniskt kunnande och konstnärlig vision. Körpedagog är måhända en mera sällsynt förekommande benämning i vårt land, och med pedagog-begreppet vill jag belysa körledarens metodiska kvaliteter i övningssituationer. Sherman likställer rollen körpedagog med att ha förmåga att konkret kunna förstå, förklara och lära ut musikaliska verktyg. *Pedagog* används som synonym till undervisare, uppfostrare, lärare. (SAOL 1998, 139, 487, 640; Sherman 2015.)

Jag vill betona att jag i detta arbete studerar barnkörsång ur amatörmusicerandets perspektiv. Jag utgår från en gängse barnkör med diskantstämmor, mindre avancerad repertoar och öppen för alla. Detta är den vanligaste barnkörstypen inom Borgå stift, där församlingens körer har en liturgisk funktion. Om inte annat nämns, så är det denna stereotypa bild av församlingens barnkör som avses. (Kronqvist 2014, 32, 71).

1.5 Material och metod

Jag studerar körledarens roll ur ett litterärt perspektiv. Genom att studera barnkörslitteratur, metod- och handböcker inom ämnet undersöker jag körledarens roller i församlingens barnkörsverksamhet. Min förförståelse om körledarens tre roller *ledare*, *dirigent* och *pedagog* ligger som grund för analys av materialet.

Förhållningssättet är hermeneutiskt, eftersom hermeneutiken erbjuder en möjlighet att få grepp om sådana dimensioner som är omätbara och kan ge svar också på sådana frågor vars svar grundar sig på existentiella insikter. ”Hermeneutik syftar till förståelse och bygger på tolkning som främsta kunskapsform.” (Gustavsson 2003, 71–72.)

Själva ordet hermeneutik härstammar från den grekiska guden Hermes som var budbärare mellan gudar och dödliga. Detta speglar mycket väl varför tyngdpunkten ligger på *tolkningen*, då man kunde säga att Hermes var en slags tolk. Men Hermes var också

tjuvarnas gud, och stöld kunde också ses som en beskrivning för det hermeneutiska arbetssättet. Man stjäl andra människors tankar genom att tolka dem. ”Stölden” kan dock ses som legitim så länge den inte vantolkas eller övertolkas så att det innebär en skada. Balansgången är onekligen svår och detta ser jag också som en av de största utmaningarna i mitt arbete. Genom tolkningen förmedlar vi innebörder och betydelser. Men genom att tolka så berövas ju samtidigt alltid en del av meningen, eftersom vi tolkar med utgångspunkt från våra egna föreställningar. (Gustavsson 2003, 72–74.)

Förståelsen i ett hermeneutiskt perspektiv innebär en djupgående insikt där ens livsstil och existens berörs och förändras av förståelsen. Som förutsättning för att kunna förstå ligger dock förförståelsen. Förförståelsen å sin sida bygger på tidigare lärdomar och erfarenheter, liksom tidigare upplevelser och känslor. Som verksam körledare hoppas jag förstås på att detta arbete skall kunna utveckla min förståelse och påverka mitt agerande som barnkörledare. (Gustavsson 2003, 74.)

Min förförståelse grundar sig i att körledaren har åtminstone tre roller, som ledare, pedagog och dirigent. Förförståelsen är inte neutral och kan därför ses både som en tillgång och ett hinder under jakten efter den djupare förståelsen. (Gustavsson 2003, 75.) Min kulturella referensram är det finlandssvenska körlivet och församlingsverksamheten inom Borgå stift, eftersom detta är mitt arbetsfält.

Tolkningsprocessen kan förklaras med bilden av en hermeneutisk cirkel, där tolkningsprocessen ständigt pendlar mellan del och helhet. I min studie består delarna av barnkörledarens olika roller och helheten av körledaren, barnkören och församlingen. Ännu mera beskrivande för processen är Gerhard Radnitzkys hermeneutiska spiral. Den stödjer den hermeneutiska cirkelns grundidé där del och helhet ömsesidigt stöder varandra, men samtidigt som spiralen kan fortlöpa så illustrerar den också förståelsetillväxten. Spiralen illustrerar hur empirin får sin innebörd genom att relateras till tolkarens erfarenhet, perspektiv och kunskaper. Dessa ingår samtidigt i tolkarens förförståelse och kommer att förändras under arbetets gång. Detta är det man strävar efter – en fruktbar cirkel. (Gustavsson 2003, 76–78.).

Cirkeln kan dock också bli av ond karaktär om tolkningsprocessen genomsyras av fördomsfullt tänkande och handlande, så att tolkaren omtolkar motstridig information så att den stämmer med den tidigare förståelsen – allt för att bekräfta sig själv. För att undvika denna onda cirkel bör förståelseprocessen ständigt likna en dialog, där man är lyhörd och mottaglig för intryck och hela tiden beredd att ändra sin förförståelse på basis

av vad materialet berättar. Eftersom jag har en stark förförståelse baserad på egna erfarenheter tror jag mig behöva vara extra lyhörd för detta. (Gustavsson 2003, 79.)

2. Barnkören i församlingen

2.1 Barnkören

Det finns såväl många likheter som olikheter mellan barnkörens verksamhet och körverksamhet riktad till vuxna. Speciellt gör sig skillnaderna synliga i frågor som gäller kontinuitet, beroende, spontanitet och koncentrationsförmåga samt arbetsfördelning. (Fagius och Larsson 1990/2016, 22–23.)

Den kanske största skillnaden torde ligga i att barnkören inte kan ha samma kontinuitet som vuxenkören. Under barnets relativt korta tid i barnkören kan det ske en enorm personlighetsutveckling, medan en vuxen kan sjunga i samma kör i tiotals år utan att det skulle ske en lika dramatisk individuell utveckling. Omsättningen i barnkören är stor. Sångarna i barnkören byts ut i snabb takt, då sångarna efter några år helt enkelt växer ur kören (även röstfysiologiskt) och nya kommer med istället. Detta påverkar givetvis verksamheten. (Fagius och Larsson 1990/2016, 22.)

När sångarna i en vuxenkör ofta kan ha långsiktiga mål, så är det de kortsiktiga målen som sångarna i barnkör oftast ser som mest betydelsefulla. Sådana kortsiktiga mål är exempelvis glädje i nuet. De kortsiktiga målen blir således en förutsättning för att barnkören också ska kunna uppnå långsiktiga mål, t.ex. utveckling eller musikalisk skolning, och för att körsången ska kunna klara av den hårda konkurrensen av andra fritidssysselsättningar. (Fagius och Larsson 1990/2016, 21–25, 113).

Även om det är barnets eget val att sjunga i kör, så är barnet beroende av andra människor. Det handlar om ett beroende till framförallt föräldrarna, men också kamraterna, både utanför och i kören, samt körledaren. Ju yngre barnet är, desto större är beroendet av föräldrarna och ledaren. Inte heller tillåter barnkören den arbetsfördelning som är möjlig att upprätthålla inom vuxenkörerna. Visst kan barnen ta ansvar för mindre områden som att ställa ut stolar i övningssalen, men körledaren har alltid det yttersta ansvaret. I mångt och mycket är körledaren ytterst beroende av föräldrakontakter. Det krävs lojalitet från hela familjen mot barnkörsverksamheten, för att barnet skall medverka på övningar och uppträdanden. En förutsättning för en fungerande barnkörsverksamhet är med andra ord att de vuxna respekterar och visar sitt stöd för den. (Fagius och Larsson 1990/2016, 22–23.)

Vanligtvis är barn mera spontana än vuxna. Detta ser man bland annat i barnens öppna och raka reaktioner mot såväl körledaren som andra sångare. Dock har barnen

också svårare att koncentrera sig och blir snabbare uttröttade. Detta ställer ett större krav på omväxling under övningarna. Barn kan inte på samma sätt som vuxna skjuta på att tillfredsställa sina behov. I barnkören som välkomnar alla barn kan det också förekomma sångare som inte sjunger med för musiken skull. En del kanske letar sig till hobbyn endast för att uppfylla ett socialt behov. Detta kan givetvis vara ett fenomen på både gott och ont. (Fagius och Larsson 1990/2016, 21–25.)

I Finland har barnkörskulturen kommit att skriva ett eget kapitel i landets körhistoria. Det skedde en vändpunkt inom körkulturen på 1960-talet, då barnkörerna exploderade i antal tack vare det finska musikutbildningsystemet. Flera av dessa barnkörer har upprätthållit en internationell toppnivå. På finlandssvenskt håll har barnkörernas situation likväl förändrats. Enligt Kronqvist har barnkörstraditionen upprätthållits betydligt bättre på finskspråkigt håll än i Svenskfinland. Detta gäller såväl skolorna som den tredje sektorn. (Kronqvist 2014, 20.) Man kan inte frånse skolans roll när det gäller barnkörskulturen. Kronqvist refererar till Marina Lindholm, lektor vid den svenska enheten för musikfostran vid Sibeliusakademin, som menar att bristen på barn- och ungdomskörer beror på flera olika faktorer. Hon lyfter fram som en faktor att spelande betonats mera än körsång i läroplanen, vilket styrt innehållet i musikundervisningen. (Kronqvist 2014, 79.)

Det ska vara roligt att sjunga i barnkör, men ändå kan den musikaliska ambitionen inte förbises. Barnkören har ett musikaliskt egenvärde, och den är inte (endast) ett förstadium för kommande konstnärliga verksamhetsformer. Barnkörens egenvärde ställer den konstnärligt jämsides med andra körtyper. (Fagius och Larsson 1990/2016, 58.)

> Barnkörsfältet idag saknar flaggskepp och konkurrenskraft. På många håll verkar små grupper, vars målsättning främst är att få sjunga tillsammans under roliga och avslappnade former, medan de musikaliska målsättningarna och utvecklingslinjerna har kommit i andra hand. Det är olyckligt om de finlandssvenska barnen inte kan erbjudas en möjlighet till innehållsmässigt högklassig körverksamhet. Det är givetvis viktigt att lustaspekten finns kvar, men avslappnat och roligt musicerande kan knappast ses som ett hinder för musikalisk ambition. (Kronqvist 2014, 66.)

2.2 Barnrösten i kören

Röstmaterialet och det klangmässiga idealet i barnkören är unikt i sig. Att röstmaterialet skiljer sig från vuxenkörens gör att också närmandesättet skiljer sig, speciellt när det kommer till röstträning. Barnkörledare verkar dock inte vara helt eniga om det specifika med barnrösten i ett körsammanhang. (Fagius och Larsson 1990/2016, 58–112.)

Stefan Parkman påpekar att barnens röster klingar annorlunda än vuxnas röster av anatomiska skäl, och att det av samma skäl också är skillnad på goss- och flickröster. Parkman anser att gossrösten klingar klarare och skarpare än flickrösten som har en mjukare klang. Göte Strandsjö å sin sida menar att det egentligen inte finns någon skillnad mellan barn- och vuxenrösten. Hos barnet finns allt som finns hos den vuxne, men inte fullt utvecklat ännu. Barns röster är dock av naturen mycket olika. I och med körsången sker utvecklingen både på individuellt plan och som kör. Å ena sidan är målet att som kör nå en homogen, egaliserad klang enligt västerländska klangideal, å andra sidan att måna om den individuella rösten. (Fagius och Larsson 1990/2016, 58–69.)

Carl-Bertil Agnestig betonar att barnkörens röster får låta som unga röster och med ett stort inslag av huvudklang. Sångsättet bör vara avspänt och barnrösten bör tillåtas vara lätt och mjuk. Nyanser mellan piano och mezzoforte passar bäst att arbeta med, annars låter en ung röst lätt ansträngd och det är svårare att kontrollera intonationen och rösternas egalisering. Också Gun-Britt Holgerson tar fasta på att naturlighet är skönt. Detta innebär dock inte passivitet, utan körledaren får vara observant på att barnrösten inte blir slapp. (Fagius och Larsson 1990/2016, 58.)

Barnkörledaren har glädjen att få jobba med ett oförstört material, och enormt mottagliga körsångare. Eva Bohlin poängterar att det ställer större krav på intonation och spänst att arbeta med diskantkör, jämfört med blandad kör. Bohlin ser att barnröstens främsta varumärke är fräschören i klangen och spontanitet i uttrycket. För att utnyttja dessa varumärken optimalt, behövs duktiga kompositörer som kan skapa bra barnkörsrepertoar. (Fagius och Larsson, 1990/2016, s. 58–60.)

Av tradition är det underförstått den västerländska konstmusikens klangideal som ligger som grund för barnkörsklangen. Detta är däremot ingen självklarhet längre, då avstånden i världen minskar och samhället blir allt mera mångkulturellt. Föreställningen om att det klangideal som växte fram under 1800-talets senare del skulle vara det enda rätta och alltid gångbart är ingen grundsanning längre. Dagens

barnkörledare får noggrant begrunda hur de ska förhålla sig till andra kulturers och olika musikstilars klangideal.

Det är ett faktum att behovet att fundera på klangideal i barnkören ökar i vår tid. Klangidealet är givetvis starkt förknippat med repertoaren. Dessutom har varje språk sin egen klangfärg, som beror på var konsonanterna och vokalerna placeras i röstens resonansrum. Att eftersträva samma egaliserade klang i all sångrepertoar skulle vara att förenkla och likrikta musikens karaktär. Carl-Bertil Agnestig menar att den västerländska körrepertoaren för diskantkörer ofta har en lyrisk grundkaraktär där den ljusa huvudklangsrika kören kommer väl till sin rätt. Göte Strandsjö förespråkar en huvudregel vad gäller klangideal där barnen tillåts sjunga ut, men inte skrika. Starka, råa, låga toner anser han inte alls är nyttiga. (Fagius och Larsson 1990/2016, 95–96.)

Ytterligare påverkas körens klangideal av om det är en kör som består av utvalda röster eller en kör där alla som vill får vara med. Det senare är oftast realiteten för de som arbetar med församlingens barnkör. Klangidealet beror inte bara på körens förmåga utan också på ledarens smak. Barnkörledaren bör vara lyhörd för det sång- och klangideal som gör sig gällande i kören. I detta ligger också den stora utmaningen för barnkörledaren: att förena tradition och nytänkande, utan att göra avkall på en välgrundad röstutveckling. (Fagius och Larsson, 1990/2016, s. 95–96.)

Barnets ålder har betydelse för hur röstträningen i barnkören skall bedrivas. Moment som tränas inom röstträningen är avspänning och hållning, andning, artikulation, tolkning och uttryck samt tonbildning. Målet är att hjälpa barnet lära sig sjunga och innebär att man korrigerar det som inte låter bra eller som upplevs vara skadligt för barnet. (Fagius och Larsson 1990/2016, 60.) Sångpedagogen Gunvor Sällström förespråkade en sångmetod som hon benämnt autonom röstbildning eller vanligen kallat helhetsövningar. Sällströms största ambition var att bidra till att frigöra och utveckla barnrösten. Hennes ståndpunkt var att om man ständigt har helheten i åtanke under alla övningar och undervisningens alla övningar har en stor dos av känslo- och affektspel, så vågar man tonbilda barn redan i tidiga skolår. I ett tidigt skede av sångundervisningen bör man alltså undvika ensidiga övningar som endast tränar upp vissa delfunktioner. Med helhetsövningar är förutsättningarna bättre för att forma levande och dynamiska röster. (Fagius och Larsson 1990/2016, 72–77.)

> Helhetsövningar bör vara utformade så att man, genom att utnyttja affektspelet och en lämplig variationsrik språkljudskombination, stimulerar alla röstens delfunktioner på en gång till ett välbalanserat, naturligt och levande samspel. Övningarna åtföljs av plastiska

> och dynamiska gester, som en omistlig del av helheten i övningen. Gesterna samordnar hela kroppens muskelspel och är så utformade, att de stimulerar till en fysiologiskt riktig röstfunktion. Barnen har lätt för att ta helhetsövningarna på ett spontant och riktigt sätt och att utveckla sina röster med hjälp av dem. Med helhetsövningarna får barnen leka in tonbildningen och på ett lekfullt sätt komma in i sjungandet. (Fagius och Larsson, 1990/2016, 72.)

Här är ett konkret exempel på hur Sällström kunde tillämpa detta i praktiken. Läpparnas motorik kan tränas med ordet *blåbär* så att barnet samtidigt som det sjunger detta snabbt låtsas plocka bären. Detta är ett sätt att undvika ett mekaniskt övande och istället med hjälp av affekt och attityd levandegöra övningen. Tanken är att olika affekter innebär olika slags ”gymnastik och medicin” för rösten. Hurudan röstgymnastik eller röstmedicin ett barn behöver är individuellt. Helhetsövningar aktiverar människan både fysiskt och psykiskt och banar väg för en naturlig röstanvändning, där den individuella rösten ges utrymme leva och utvecklas. Även den erfarna körledaren Ismo Savimäki förespråkar helhetsövningar, speciellt med för att öva röstanvändningen med barn under 10 år. (Fagius och Larsson 1990/2016, 72–77; Savimäki 2017, 749.)

Carl-Bertil Agnestig menar att den individuella utvecklingen till stor del kan hänföras till att sinnena är öppna för intryck. Därför borde körledaren bland unga fokusera på att väcka och skärpa gehöret så att individen blir en kritisk lyssnare och mera medveten om tonhöjd, klang, rytm och alla substanser som ingår i körsången. Bror Samuelson påminner i likhet med många andra barnkörledare, att de vokala ambitionerna ändå aldrig får förstöra barnets sångarglädje. (Fagius och Larsson 1990/2016, 77, 96.)

2.3 Barnkör och församling

Musikstrategin för Borgå stift (2012) lyfter fram som ett särdrag hos församlingens musikgrupper, inklusive körer, att deras verksamhet helt eller delvis går ut på gudstjänstmedverkan. Gudstjänstfostran är ett mål för körarbetet, samtidigt som meningsfyllda uppgifter utanför gudstjänstlivet också anses vara värdefulla. Det är förstås viktigt att kunna erbjuda den enskilda körgruppen mångsidig repertoar. Med tanke på gudstjänstaspekten blir repertoarvalet också relevant för församlingen, då församlingens körer vanligen uppträder i gudstjänster i församlingens egen kyrka. Det här är också församlingens körers viktigaste uppgift. (Musikstrategi för Borgå stift 2012, 24; Erkkilä, Tuovinen och Tuppurainen 2003, 480.)

För församlingen kan barnkören vara en oerhörd resurs. Barnkören kan vara ett sätt att få med hela familjen i församlingens gemenskap, om körledaren har en bra föräldrakontakt och involverar hela familjen i verksamheten. Att aktivt låta körerna medverka i gudstjänsterna kan innebära att nya människor hittar till gudstjänsten. För kyrkan kan en aktivt bedriven körverksamhet bli en viktig väg att nå människor. En satsning på barnkören kan med tiden gynna rekryteringen till församlingens andra körer. Borgå stifts musikstrategi (2012) lyfter också fram att barnkören har ett egenvärde, då den berikar församlingslivet, men att den samtidigt är en grund för församlingens framtida körverksamhet. (Fagius och Larsson 1990/2016, 28–30; Musikstrategi för Borgå stift 2012, 25.)

Petri Lintunen menar att det i församlingens körer sjunger personer som antagligen annars inte skulle delta i församlingslivet. Jorma Hannikainen lyfter fram att det är viktigt att sångaren upplever att hen får vara sig själv och accepteras som person för att hen skall trivas i församlingens kör. Det behöver finnas en positiv atmosfär i kören, där man får både lyckas och misslyckas. Sångaren vill känna att hen är välkommen i kören och uppleva att hen blir sedd. För att det ska ske, krävs att nivån på de musikaliska ambitionerna är lämplig, så att verksamheten uppfattas som musikaliskt givande och rolig. (Erkkilä, Tuovinen och Tuppurainen 2003, 430, 480).

Barnkören är en del av församlingens musikfostrande verksamhet, och församlingarnas musikverksamhet profileras av kyrkans uppgift. Församlingens musikfostran är en verksamhet som hjälper att utveckla musikaliska färdigheter och att uppfatta musiken som Guds skapelsegåva, som förkunnare av kyrkans tro och som en central del av kyrkans gudstjänstliv. Kyrkans musikfostran skall stöda människans utveckling som kristen. Församlingarnas barnkörer är ett forum för detta arbete. I barnkörerna är den musikfostrande verksamheten ofta mera målmedveten, även om målet med barnkören kan variera. Tyngdpunkten kan ligga i att öva sig i att sjunga tillsammans, eller så kan målet vara att eftersträva ett musikaliskt högklassigt framförande. (Erkkilä, Tuovinen och Tuppurainen 2003, 435–436, 441.)

Den repertoar som används inom församlingens barnkörer har ofta ett kristet budskap. Det kan ge upphov till samtal kring viktiga teman, såsom liv och död, kärlek och ovänskap, ensamhet och samhörighet. En god körledare är vidsynt och lyhörd, och kan på så sätt bidra till en god och varm gudsbild. (Fagius & Larsson 1990/2016, 38–39.) I församlingens musikliv går musikfostran och andlig fostran hand i hand. Församlingens körledare kan uppleva att verksamhet som stöder andlig tillväxt ofta är närvarande i

arbetet. Då man med musikpedagogiska metoder kan främjar användandet och utvecklandet av människans musikaliska gåvor, så stödjer det hela personens utveckling såväl som individ och som medlem i den kristna gemenskapen. Att växa som kristen innefattar också att utveckla de gåvor och möjligheter man har. Dessutom är musiken en förenande länk mellan människor. (Erkkilä, Tuovinen och Tuppurainen 2003, 429.)

Barn- och ungdomskörerna är välrepresenterade inom det finlandssvenska kyrkliga körfältet. I flera regioner är det endast församlingen som erbjuder körsång för barn. I vissa mer geografiskt utspridda församlingar finns det däremot inte tillräckliga resurser att upprätthålla barnkör på varje ort. Men såväl antalet barnkörer som antalet barnkörssångare har minskat i de finlandssvenska församlingarna i Borgå stift. De flesta församlingar erbjuder ändå någon form av sångverksamhet för små barn, men i många fall kan det handla om en gruppstorlek på 3–5 barn. (Kronqvist 2014, 36–38, 65,71.) Ändå är det församlingarna som står för det mest täckande nätverket av barnkörer i Svenskfinland. Enligt Kronqvist kartläggning från 2014 fanns det 68 barnkörer i Svenskfinland varav 45 knutna till församling. (Kronqvist 2014, 36–38.) Detta var dock innan projektet *Kör i skolan* startade hösten 2020, som kan ha kommit att öka antalet körer som inte är knutna till församling.

2.4 Barnsånger och barnkörsrepertoar

Varje barns röst är unik och rösternas tonomfång kan variera, och därför har barnen också olika förutsättningar att ta sig an sångrepertoaren. En enkel tumregel för repertoaren kan vara att hålla sig till ettstrukna oktaven (Gren och Nilsson, 1994, s. 8). Detta begränsade tonomfång kan bidra till en lämplig, välklingande repertoar. Men det handlar också om att välja repertoar och övningsmaterial som barn tycker är roligt och orkar med. Samtidigt kan man också säga att valet av repertoar bestämmer ambitionsnivån. Repertoaren bestämmer inte endast ambitionsnivån, utan hänger också ihop med på vilket sätt körledaren vill att barnrösten skall tas till vara. (Fagius och Larsson1990/2016, 58–59.)

Göta Strandsjö framhåller att det ändå är viktigare att barnen tycker om sångerna, än att de är konstnärligt fullödiga. Barnsången bör vara till för barnens skull och inte för den konstnärliga prestationens. Barn har vanligen inga konstnärliga ambitioner, utan de sjunger för att uttrycka något. Givetvis kan och bör man ändå sträva efter en god prestation. (Fagius och Larsson 1990/2016, 60, 95.) När Christel Österholm (1996) studerade trivseln i barnkören och vilka faktorer som påverkar det sociala klimatet

i en barnkör, visade undersökningen att de flesta respondenterna ansåg att en viktig orsak till körhobbyn var att det är roligt att sjunga. Sånger som var särskilt omtyckta verkade ha ett grunddrag av att vara rytmiskt tilltalade. Studien gjordes som en enkätstudie med 83 respondenter i åldern 7–12 år från fem barnkörer i Nyland. (Österholm 1996.)

I kyrklig kontext är det fundamentala musikaliska målet av praktisk art. Repertoaren väljs givetvis i enlighet med församlingens värdegrund och musiken fyller en uppgift. Uppgiften kan dock variera beroende på tillfälle. Musiken förväntas förverkligas på ett sätt som är musikaliskt fungerande och korrekt för uppgiften eller tillfället. Ambitionsnivån på repertoaren är inte ett självändamål, men att sätta ribban för lågt kan skada motivationen och göra musiken ytlig. Balanserade utmaningar däremot utvecklar, liksom känslan av att lyckas. (Erkkilä, Tuovinen och Tuppurainen 2003, 421.)

Borgå stifts musikstrategi fastställer också att det ska vara roligt att sjunga i barnkör. I fråga om repertoar och ambitionsnivå påpekas att barnkörernas profil inte enbart behöver betona det lättsamma och lättsjungna, utan att ett kvalitativt barnkörsarbete med varierande repertoar, nivågruppering och målmedveten röstträning håller uppe barnens intresse. (Musikstrategi för Borgå stift 2012, 25.)

3. Ledare, dirigent, pedagog

3.1 Barnkörledaren som rollinnehavare

Förväntningarna på barnkörledaren är många. Körledaren förväntas besitta musikalitet, dirigeringsförmåga, repertoarkännedom, musikaliskt omdöme och förmåga att inspirera. Körledaren förväntas dessutom utföra sitt arbete effektivt och väl förberett. På önskelistan finns ytterligare att körledaren har humor och förståelse och är krävande men trevlig. (Fagius och Larsson 1990/2016, 113). Jorma Hannikainen lyfter också upp många av dessa förmågor i *Kirkkomusiikin käsikirja*, och konstaterar att det är många färdigheter som krävs av körledaren. (Erkkilä, Tuovinen och Tuppurainen 2003, 479)

Det här är förväntningar på körledaren som gäller generellt oavsett körtyp. Men vilka speciella förväntningar eller krav ställs på barnkörledaren? Fagius och Larsson menar att man knappast kan utesluta något av de krav som ställs på (vuxen)körledaren, men att vissa förväntningar framhävs mera. Körledarrollen kompletteras med egenskaper som ligger utanför det som traditionellt läggs in i dirigeringsförmågan. Barnkörledaren måste ha förmåga att åstadkomma koncentration och kunna upprätthålla intresset för sjungandet. (Fagius och Larsson 1990/2016, 113). Enligt musikstrategin för Borgå stift ställer barnkören såväl pedagogiska som musikaliska utmaningar på sin ledare. Strategin efterlyser hos körledaren en attityd att våga försöka och menar att barnkörsarbetet kan ge stor behållning om man gör det helhjärtat. (Musikstrategi för Borgå stift 2012, 25.)

Härnäst undersöker jag de tre rollerna *ledaren, pedagogen* och *dirigenten* och ger en generell beskrivning av rollerna, visar vad som speciellt framhävs i dessa roller i barnkörsarbetet samt reflekterar kring rollernas uppgift i församlingskontext.

3.2 Ledaren

Malin Strömdahl Sherman sammanfattar ledarrollen i följande tre punkter: ledaren 1) är karismatisk och entusiasmerande, 2) ger tydligt formulerade delmål för att föra gruppen framåt, 3) ser individen och stärker gruppkänslan. (Sherman 2015, 15.) Den personliga kontakten med körledaren är av ett annat slag när det handlar om barn, eftersom de ofta har ett behov av en direkt och personlig kontakt med körledaren. De vill få bekräftelse från ledaren. (Fagius och Larsson 1990/2016, 23.) Detta kan jämföras med Häggs studie av det musikdidaktiska möte som sker inom individuell instrumentundervisning, som visar att det från den vuxnes sida krävs en vilja att möta barnet för att ett dialogiskt möte

skall kunna uppstå. Viljan att bemöta är en aktiv, viljestyrd handling från lärarens sida och speglar sig också i att läraren strävar efter att tycka om sina elever. Att bemöta kan ses som ett sätt att undervisa och den personliga kontakten är en del av yrkesrollen. (Hägg 2013, 43–50.)

Också Petri Lintunen betonar att församlingens musikfostran långt handlar om ett möte. Det handlar om att vara närvarande med hela ens person och verka som musiker på ett sätt så att människorna kan växa genom positiva upplevelser och egna insikter. Speciellt i allsången är det viktigt att individen få känslan av att lyckas. (Erkkilä, Tuovinen och Tuppurainen 2003, 430.) Fagius och Larsson (1990/2016) betonar också vikten av att möta barnet i barnkören.

> Insikten om att barn är så fräscha, så oförstörda, så ivriga att lära, har så lätt att ta efter, gör att detta möte blir av stor vikt för barnet och för ledaren dessutom ansvarsfullt. Att föra barnet framåt i alla dessa avseenden är inte av jämförbar omfattning med vuxenkörledarens uppgift inom samma områden. Det ska göras så att barnet känner glädje och tillfredsställelse i musicerandet. Det ska göras med hänsyn till barnets hela kapacitet av skapande förmåga, av mottaglighet för nya insikter, utan att den individuella tillfredsställelsen kommer i skymundan. (Fagius och Larsson 1990/2016, 113.)

Att bemöta barnet betyder dock inte att körledaren behöver eller skall gå miste om sin auktoritet. Fagius och Larsson hänvisar till en undersökning som visar att barnen önskar att den vuxne upprätthåller ordning och sätter gränser. Ledaren får vara sträng, bara hen är rättvis. En sådan positiv auktoritet kan innebära att barnen hellre tilltalas jakande istället för att använda ordet *inte.* Det betyder att ledaren berättar för barnen vad de skall göra istället för att säga vad de inte skall göra. (Fagius & Larsson 1990/2016, 23–24.) Också Österholms studie av trivseln i barnkören visade att respondenterna ansåg att viktiga ledaregenskaper utgörs av att ledaren är rättvis och ger klara instruktioner. (Österholm 1996.)

Fagius och Larsson menar att den viktigaste personliga förutsättningen för att barnkörledaren ska lyckas i sitt arbete är att man tycker om barn. De poängterar också vikten av att barnkörledaren är ärlig i sina intentioner att skapa musik med barnen. Det sker då på barnens villkor och med barnens bäst i åtanke. Körledarens konstnärliga karriär får inte ligga i första rummet. För att körledaren ska kunna utvecklas i sitt arbete är det av stor betydelse att hen ständigt söker efter ny kunskap om barns mänskliga och musikaliska förutsättningar och möjligheter. (Fagius och Larsson 1990/2016, 113.)

Lundgren skriver att ett motiv att vara körledare är att personen vill vara ledare! Förstås kan motivet också vara det konstnärliga behovet att utrycka sig och bli bekräftad,

men det optimala är förstås om körledaren också vill vara ledare. Så är förstås inte alltid fallet. En ledare förmår kollektivet att utföra den gemensamma prestationen. (Lundgren 1999, 14.) Speciellt inom församlingens körverksamhet får körledaren ofta bära ett stort praktiskt ansvar. Det kan bero på att det i regel är kantorerna som sköter körerna och kören ingår i kantorns tjänstebeskrivning. Då faller lätt ett större praktiskt ansvar på körledaren (kantorn), jämfört med hur arbetsfördelningen kan se ut inom de fristående körerna. Dirigenterna för de fristående finlandssvenska körerna (som verkar på samma geografiska område som Borgå stift) bär ofta endast det musikaliska ansvaret medan styrelse och funktionärer sköter allt annat. (Kronqvist 2014, 49.)

Planering och strukturering av utommusikaliska aspekter som berör verksamhet kan härledas ledarrollen. Hur stor arbetsmängd detta praktiska ansvar upptar beror givetvis på i vilken mån körledaren lyckats engagera föräldrar eller har ett utvecklat stödverk kring verksamheten. Ledarrollen kan innebära att boka bussar för utfärder, engagera föräldrar att baka kakor till körens pausservering, skriva notiser till lokala pressen eller ordna trevliga jippon till körens terminsavslutning. Dessa utommusikaliska färdigheter har jag själv insett att har större betydelse än jag anat, för att inspirera barnen i körsång och för att stärka körens gemenskapsanda. Detta praktiska engagemang kan ju också anses spegla samtliga punkter på Shermans lista.

3.3 Dirigenten

Enligt Sherman skall dirigenten ha en god musikalisk och teknisk kunskap inom dirigering, piano och sång samt en stark konstnärlig vision och förmåga att förmedla sin tolkning till kören. Utöver detta skall dirigenten instudera partituret noggrant på förhand och känna till sångens bakgrund och kontext. (Sherman, 2015, 14.)

Dirigenten ses och tolkas som en förebild för den musikaliska praktiken. Den legendariske kördirigenten Eric Ericson lär ha sagt att det inte är till någon nytta att lyfta händerna och dirigera, om man inte har något att dirigera – det vill säga om man inte har någon inre föreställning om musiken. (Bygdéus 2015, 21.) En god slagteknik kan dessutom bidra till en snabbare instudering av repertoaren. (Erkkilä, Tuovinen och Tuppurainen 2003, 479).

Det är dirigentens uppgift att samordna sångarnas musikaliska uttryck och att förmedla sina egna musikaliska föreställningar. Dirigentens mål är att locka fram varje sångares maximala förmåga och konstnärliga kreativitet, och samtidigt bibehålla kryddan

av sångarens personlighet. (Lundgren 1999, 14.) Men förstår barn av sig själva hur de skall avläsa dirigentens handrörelse, eller varför de ska göra det? Det går att på ett lekfullt sätt träna uppmärksamheten och samspelet mellan dirigenten och barnen. Det gäller att avläsa varandras impulser och signaler. Men det är inte alltid de slagtekniska finesserna som ger det bästa musikaliska resultatet. Det kan vara ögonen, de höjda ögonbrynen eller kroppsställningen hos dirigenten som ger bättre resultat. (Fagius och Larsson 1990/2016, 114.)

Lätt frestas barnkörledaren att öka slagstorleken för att alla ska hänga med och förstå att det är sång på gång. Detta har dock inte nödvändigtvis önskad effekt. Det går att träna upp barnens uppmärksamhet på små, tydliga handrörelse, om man ger det sin tid. Ofta är barnkörledaren den som själv ackompanjerar under övningen, och då hamnar ju själva dirigerandet i skymundan. Det kan vara en bra idé att regelbundet också sjunga utan ackompanjemang, så att barnen får uppleva det värdefulla i att ha en dirigent framför sig. Det svåraste och samtidigt helt avgörande för resultatet ligger i att åstadkomma koncentration i ögonblicket för framförandet. Dirigenten ansvarar då för att vara så tydlig och inspirerande som möjligt. En god dirigenten utnyttjar också instrumentets, dvs. barnkörens hela dynamiska register. Ofta ber man barnen bara sjunga så starkt de kan och se glada ut, men då går man miste om mycket. (Fagius och Larsson 1990/2016, 38, 114).

3.4 Pedagogen

Pedagogen, eller körpedagogen som Sherman uttrycker det, beskrivs med följande förmågor: (kör)pedagogen kan 1) utveckla koristernas sångteknik, 2) variera sina metoder beroende på situationen och förklara samma sak på flera olika sätt, 3) höra musikaliska problem och hitta pedagogiska lösningar för att korrigera dem. (Sherman 2015,15)

Speciellt den pedagogiska dimensionen av körledarskapet kan anses vara större och mera krävande för barnkörsledaren jämfört med vuxenkörledaren. Hela den musikaliska utbildningen vilar på barnkörledaren, då gehörs-, intonations-, notläsnings- och röstträning är okänt för de flesta barn när de börjar i barnkören. Barnkörledaren får presentera denna värld för barnet. (Fagius och Larsson 1990/2016, 113).

Metodik och arbetssätt skiljer sig i arbetet med barnkör och vuxenkör. Det finns mycket material som presenterar körpedagogiska arbetsmetoder med inriktning på vuxenkör, och även om detta material är värdefullt också för barnkörledaren så kan man inte alltid rakt av använda samma metodik för barn som är ämnat för vuxna. Fagius och Larsson menar att det är följande områden som gör sig gällande i barnkörledarens arbete:

rytmik, träning av röst, gehör, notläsning och flerstämmighet. I själva repetitionsarbetet vävs dessa moment in i varandra, och arbetssätten kan variera. Olika pedagoger väljer olika vägar, men målet de vill nå är det samma. (Fagius och Larsson 1990/2016, 51.)

Många körledare är ense om att det krävs stor variation i repetitionsarbetet när man arbetar med barn. Sångerna behöver ha olika karaktär och representera olika stilar, och man behöver ha många sånger i beredskap under en körrepetition. När det gäller att hitta lösningar på praktiska eller musikaliska problem, så måste problemlösningen ske ytterst snabbt, eftersom barn inte har tålamod att låta barnkörledaren begrunda saken mitt under en övning. (Fagius och Larsson 1990/2016, 117.)

Barnkörledaren kan också till sitt arbetssätt beskrivas som en animatör, som med hela sin gestalt fångar barnens uppmärksamhet och sänder impulser som får barnen att vilja och kunna förmedla en sångs karaktär. Att körledaren vågar möta barnen med sin blick, stimulerar med sina rörelser, fantiserar med ord, vågar vara lekfull och inte tar sig själv på alltför stort allvar är värdefullt för barnkören. Det faktum att barn har lätt att lära sig och att härma ställer också särskilda krav på körledaren, som måste kunna sångerna utantill och kunna demonstrera med rösten. För en manlig barnkörledare är det därför en fördel att kunna sjunga i falsett. (Fagius och Larsson 1990/2016, 114.)

4. Slutsatser och diskussion

4.1 Slutsatser

Min avsikt med detta arbete var att studera vilka utmärkande kvaliteter och roller som kan komma till nytta i arbetet med församlingens barnkör. De specifika forskningsfrågor jag strävat efter att besvara var: Vilka olika roller har körledaren i arbetet med församlingens barnkör? Vilka utmärkande kvaliteter är önskvärda av församlingens barnkörledare? Vilken är barnkörledarens roll i förhållande till barnkörens och församlingens musikaliska behov?

Som resultat kan konstateras att rollen som körledare är komplex, och körledaren behöver använda sig av flera olika roller. Tre av körledarens huvudroller kan anses vara *dirigent*, *pedagog* och *ledare*, och alla dessa tre roller är viktiga ur körsångarens perspektiv. Ledarskap i kör sammankopplar både ledaren, pedagogen och dirigenten med ett administrativt, socialt och konstnärligt ledarskap.

Ledaren är entusiasmerande, ger tydliga delmål för att föra gruppen framåt, ser individen och stärker gruppkänslan. Mötet med det individuella körbarnet är viktigt, och från körledarens sida krävs en vilja att möta barnet för att ett dialogiskt möte skall uppstå. Det kräver ledarens närvaro och att ledaren ger barnet bekräftelse och skapar förutsättningar för att barnet ska få känslan av att lyckas. Körledaren kan ändå vara en auktoritet som upprätthåller ordning och sätter gränser – allt på barnens villkor och med barnens bästa i åtanke. I församlingssammanhang kan ledaren också vara en medvandrare i barnets andliga utveckling. Ledaren kan också behöva sköta många praktiska och administrativa uppgifter kring barnkören för att verksamheten ska fungera optimalt. Detta verkar vara speciellt vanligt i församlingskontext om körledarskapet hör till en kantors tjänstebeskrivning.

Dirigenten har god teknisk och musikalisk kunskap inom dirigering, piano, och sång. Dirigenten har en stark konstnärlig vision som hen kan förmedla och är väl förberedd ifråga om partitur och musikens bakgrund och kontext. Ju längre koristen sjungit i kör eller ju mer musikutbildning sångaren har, desto högre värdesätts dirigentrollen. Omvänt kunde man tolka detta att för ett barn som p.g.a. sin livslängd inte kan ha gedigen erfarenhet av att sjunga i kör eller lång musikutbildning, så skulle dirigentrollen inte vara lika viktig som för vuxna. Framför allt är körledaren en musikalisk förebild för barnet i sin dirigentroll. Hur den musikaliska visionen förmedlas bäst till

barnkören är inte nödvändigtvis med samma medel eller teknik som till vuxna. En god dirigent förstår att utnyttja de musikaliska möjligheter och värdesätter det klangideal som en kör med barnröster innebär. Dirigenten ser till att nivån på de musikaliska ambitionerna är lämplig, så att verksamheten uppfattas som musikaliskt givande och rolig. Musikaliska ambitioner behövs, även för kören som öppen för alla!

Pedagogen kan utveckla barnens röstanvändning med varierande metoder. Pedagogen kan förklara på olika sätt, hör musikaliska problem och hittar pedagogiska lösningar för att korrigera saken. Att jobba med barnkör är pedagogiskt krävande, varför denna roll kan anses vara extra viktig för den som jobbar med församlingens barnkör. Metodik och arbetssätt i körarbetet med barn är unikt, eftersom barnkörledaren kan vara den första som introducerar barnet till musikens värld. Pedagogiska avväganden och problemlösning behöver ske blixtsnabbt i arbetet med barn. I församlingskontext är musikfostran och andlig fostran ofta sammanflätade, och pedagogen kan också komma att stödja barnets inre tillväxt. Repertoaren kan inbjuda till diskussioner om viktiga livsteman och samspelet i gruppen kan skapa plats lärorika fostrande samtal. Med musikpedagogiska metoder främjas användandet och utvecklandet av människans musikaliska gåvor, vilket samtidigt stödjer det hela personens utveckling.

Församlingens barnkörledare förväntas besitta musikalitet, dirigeringsförmåga, repertoarkännedom, musikaliskt omdöme och förmåga att inspirera. Hen förväntas utföra sitt arbete effektivt och vara väl förberedd. Körledaren vill vara en ledare. För barnet i kören är det viktigt att körledaren är rättvis och ger klara instruktioner. Körledaren behöver ha humor och förståelse, vara krävande men trevlig. Med barn är det speciellt viktigt att körledaren har förmåga att åstadkomma koncentration och upprätthålla intresset för sjungandet. Kortsiktiga mål är viktiga p.g.a. bristande kontinuitet i barnkören. Att locka fram sångarglädjen hos barnen är till syvende och sist det allra viktigaste.

Körledaren behöver ha god musikalisk kunskap, men också veta hur hen ska kunna locka fram det bästa ur sångarna. För detta krävs att hen är entusiastisk, envis, tålmodig, noggrann – en seriös ledartalang som har auktoritet men är glad och har humor, som är ärlig, lyhörd och mänsklig. Körledaren kan omsätta idéer och har förmåga att genomföra. Körledaren använder sig av olika arbetssätt. Genom musikfostrande verksamhet erbjuder den församlingsanställda körledaren sångaren möjlighet att kunna utvecklas också på ett andligt plan.

Barnkörledaren bör vara lyhörd när det gället klangideal och det oförstörbara material som hen har förmån att få jobba med. I församlingens barnkör får alla vara med. Av församlingens barnkörledare krävs därför förståelse för vad detta innebär och kunskap om hur man bäst bemöter, renodlar och utvecklar allas röster. För detta krävs pedagogiskt kunnande för att finna lämpliga övningar som samtidigt bidrar till sångarglädje. Att alla får vara med innebär också en gemenskapsaspekt som kan involvera hela familjer i församlingens verksamhet. Barnkören kan locka nya människor till församlingens verksamhet och gudstjänster, vilket är något som körledaren gärna förespråkar. Dessutom kan körledaren delta i viktiga fostrande situationer och diskussioner med sångarna i församlingens barnkör. Den lyhörda körledaren förstår att värna om dessa värdefulla stunder.

Barnkörens medverkan kan berika församlingens gudstjänstliv musikaliskt. Mångsidig repertoar som är på lämplig ambitionsnivå för barnkören har både kören och församlingen glädje av. Barnkören kan engagera sådana människor som inte annars skulle komma med i församlingens gemenskap. Barnkören kan också vara en grogrund för att få med människor till församlingens övriga eller framtida musik- och körverksamhet.

4.2 Diskussion

Den svenskspråkiga barnkörsverksamheten i Finland är för närvarande i ett brytningsskede. Körverksamheten för barn i skolåldern har befunnit sig i en svacka vad beträffar allt färre existerande barnkörer. Förhoppningsvis lyckas skolkörerna ta sig ur denna svacka tack vare pågående *Kör i skolan*-projekt. Men hur är det med barnkörerna inom Borgå stift? Kommer de att lyckas ta sig ur svackan?

Församlingarna spelar en stor roll i det finlandssvenska körlivet. I Kronqvists kartläggning (2014) kom det fram att en stor del av landets svenskspråkiga barnkörer verkade i församlingarnas regi – 45 av 68 barnkörer! Kronqvist lyfter inte fram något specifikt utvecklingsförslag för barnkörerna inom Borgå stift, men jag tror att stiftets församlingar kunde ha mycket att vinna i trendordet s*ynergieffekt*. Svenskfinland är litet och i vissa falla är det onödigt att konkurrera utan bättre att samarbeta. *Kör i skolan*-projektet är ännu i startgroparna och Borgå stift kunde också dra nytta av detta. På små orter kunde kanske barnkörsverksamhet möjliggöras genom att flera aktörer samarbetar. Även vad gäller fortbildning för körledare kunde Borgå stift samarbeta med andra finlandssvenska aktörer.

Barnkörens omsättning vad gäller sångare är stor, eftersom barnen växer ur kören förhållandevis snabbt. Likaså förändras samhället och flera av de källor som jag hänvisar till kanske inte längre speglar det samhälle vi lever i optimalt längre, utan är avtryck av det förgångna. I förordet till andra upplagan av *Barn i kör* (daterat oktober 2016), ett verk som jag ofta återkommit till i mitt arbete, lyfter Gunnel Fagius upp det faktum att nya utmaningar kommit till under de decennier sedan boken gick i tryck första gången. Detta litterära verk är trots det unikt och förmedlar stark och användbar kunskap och är säkerligen ett rättesnöre för många nu aktiva barnkörledare. Trots tidens trender är ju ändå barnrösten och människans primära behov av gemenskap och bekräftelse de samma.

Jag ser ett behov av vidare forskning kring detta ämne. Som konstaterats så är barnkörens kontinuitet föränderlig, och underlaget för en barnkör varierar år för år. Därför anser jag att det vore värdefullt med insamling av data som speglar nuläget. I detta skriftliga arbete har jag kunnat konstatera att barnkören framför allt är viktig för sin egen skull, men också för att den fostrar framtida sångare. Denna långtidseffekt finner jag också intressant för framtida studier och forskning. Kommer 2000-talets barnkörssvacka att synas och få konsekvenser framöver? Och framför allt – vad händer om skeppet gör en tvärvändning? Om flera barnkörer skulle grundas, om barnkörledarnas kompetens skulle höjas, om flera barn skulle börja sjunga – vilken betydelse skulle det ha för framtidens musikliv och kulturpolitik? Jag hoppas på att få vara med och skapa och uppleva en blomstrande barnkörskultur i Svenskfinland.

Källor och litteratur

Bygdéus, P (2015). *Medierande verktyg i körledarpraktik – en studie av arbetssätt och handling i körledning med barn och unga.* Lund: Lund University.

Erkkilä, L.; Tuovinen, U. & Tuppurainen, E. (2003) *Kirkkomusiikin käsikirja.* Helsinki: Kirjapaja.

Fagius, G. & Larsson E-K. (red.) (1990). *Barn i Kör*. Göteborg: Bo Ejeby Förlag.

Fagius, G. (red.) (2007). *Barn och sång – om rösten, sångerna och vägen dit.* Lund: Studentlitteratur.

Gren, K & Nilsson, B. (1994). *Elefantboken – Barnvisor och sånglekar.* Mölndal: Förlaget Lutfisken.

Gustavsson, B. (red.) (2003). *Kunskapande metoder inom samhällsvetenskapen.* Lund: Studentlitteratur.

Hägg, M. (2013). ”*En ljudande malm eller en skrällande cymbal” – En kvalitativ studie om pedagogisk kärlek i det musikdidaktiska mötet.* Pro gradu-avhandling, utbildningsprogrammet för musikpedagogik. Helsingfors: Sibelius-Akademin.

Kronqvist, H. (2014). *Körsång i Svenskfinland – en kartläggning.* Helsingfors: Svenska kulturfonden.

Lundgren, H. (1999). *Klara kören! Om körens ledning och organisation – en handbok för dirigenter och andra körledare.* Stockholm: Gehrmans musikförlag.

Musikstrategi för Borgå stift. (2012). Nykoprint.

Savimäki, I. (2017). *Lapsi- ja nuorisokuoron johtajan ABC-kirja.* Helsingfors: Sulasol.

Strömdahl Sherman, M. (2015). *Den moderna renässansmänniskan? Om kördirigentens*

olika roller. Examensarbete (15 hp) för lärarexamen, Institutionen för musik, pedagogik och samhälle. Stockholm: Kungliga Musikhögskolan. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:816251/FULLTEXT01.pdf>

Österholm, C. (1996). *Trivseln i barnkören: vilka faktorer påverkar det sociala klimatet i en barnkör?* Pro Gradu-avhandling, utbildningsprogrammet för musikpedagogik. Helsingfors: Sibelius-Akademin.

Borgå Stift. <https://www.borgastift.fi/om-borga-stift/>. Läst 3.1.2022

FSSMF stratar projektet Kör i skolan. <https://www.dunk.fi/fssmf-startar-projektet-kor-i-skolan/>. Läst 3.1.2022

Wikipedia: Svenskfinland. <https://sv.wikipedia.org/wiki/Svenskfinland.> Läst 8.2.2022